

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 10 (Mart/March 2023), s. 283-305.
Geliş Tarihi-Received: 05.02.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 18.03.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1248090

Geçmişten Günümüze Tokat'ın Marka Değerleri

Brand Values of Tokat from Past to Present

Gülnaz ÇETİNKAYA*

Öz

Bu makalede, Tokat'ın marka değeri taşıyan kültürel unsurlarının sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında tespit edilmesi ve bu değerlerin kültürel süreklilik, değişim ve dönüşüm bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır. Kentin marka değerlerinin tespitinde önemli kaynaklardan biri o kentte yaşayan insanlardır. İnsan ve mekân etkileşimleri neticesinde kent imgeleri yaratılmakta ve bu imgeler sözlü, yazılı anlatılarla yüzyılların ötesine taşınmaktadır. Kent belleğini aktaran sözlü ve yazılı anlatılar; yaratıldığı ortamın fiziki ve kültürel özelliklerini, estetik yaratıcılıkla birleştirmektedir. Böylelikle bu anlatılar, kentin kültürel mirasını, marka değerlerini ve geleneksel deneyim bilgisini yaşatmaktadır. Kentte yaşayanlar kadar kenti değişik nedenlerle gezen kişilerin gördükleri, deneyimledikleri ve yazdıkları da marka değerlerin yaşatılmasında öneme sahiptir. Kentlere dair pek çok bilginin aktarıldığı deneyim anlatıları olarak seyahatnameler, kent kültürü ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu açıdan seyahatnameler, kentin kültürünü oluşturan pek çok unsurun tespit edilmesinde başvuru kaynağı niteliğindedir. Marka değerleri aktaran bir başka kaynak ise elektronik kültür ortamının sanal seyyahlarının anlatıları ve kent tanıtımı yapan web siteleridir. Elektronik kültür ortamının bu kaynakları; kent imgelerinin tespitinde, tarih boyunca değişen ve dönüşen unsurların ve işlevlerin ortaya konmasında önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada Tokat'ın marka değerlerinin tespitinde sözlü şiir geleneğinden, Polonyalı Simeon'un (17. yy), Evliya Çelebi'nin (17. yy), Joseph De Tournefort'un (18. yy) ve William Ousley'in (19.yy) seyahatnamelerinden ve elektronik kültür ortamındaki kent tanıtımlarından yararlanılmıştır. Öncelikle çalışmada Tokat'ın sözlü kültür belleğindeki marka değeri taşıyan kent imgelerinin sembolik anlamları çözümlenecek ve marka değeri hâline gelen kültürel unsurlarla ilgili seyahatnamelerdeki bilgiler tespit edilecektir. Daha sonra ise elektronik kültür ortamında Tokat'ın marka değerlerindeki değişim ve dönüşümler değerlendirilecektir. Böylelikle kültürel süreklilik bağlamında kentin öne çıkan marka değerleri farklı kültür ortamlarında karşılaştırılacak ve bu değerlerin kültür turizmi ve endüstrisindeki rolü tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tokat, kent markası, gelenek, kültürel süreklilik.

Abstract

In this article, it is aimed to determine the cultural elements of Tokat with brand value in oral, written and electronic cultural environments and to examine these values in the context of cultural continuity, change and transformation. One of the important sources in determining the brand values of the city is the people living in that city. As a result of human and space interactions, urban images are created and these images are carried beyond centuries with oral and written narratives. Oral and written narratives conveying the urban memory;

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, e-posta: gçetinkaya@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5099-394X.

combines the physical and cultural characteristics of the environment in which it is created with aesthetic creativity. Thus, these narratives keep the cultural heritage, brand values and traditional experience of the city alive. What people who visit the city for different reasons see, experience and write, as well as those living in the city, are important in keeping the brand values alive. Travel books, as narratives of experience in which a lot of information about cities are conveyed, give detailed information about urban culture. In this respect, travel books are a source of reference in determining many elements that make up the culture of the city. Another source that conveys brand values is the narratives of virtual travelers of the electronic cultural environment and the websites that promote the city. These resources of the electronic cultural environment; It plays an important role in the determination of urban images and in revealing the changing and transforming elements and functions throughout history. In this study, in the determination of Tokat's brand values, from the tradition of oral poetry, Polish Simeon (17th century), Evliya Çelebi (17th century), Joseph De Tournefort (18th century) and William Ousley's (19th century) travel books and city introductions in the electronic cultural environment were used. First of all, in the study, the symbolic meanings of city images with brand value in Tokat's oral culture memory will be analyzed and the information in the travel books about the cultural elements that have become brand values will be determined. Then, the changes and transformations in Tokat's brand values in the electronic cultural environment will be evaluated. Thus, in the context of cultural continuity, the prominent brand values of the city will be compared in different cultural environments and the role of these values in cultural tourism and industry will be discussed.

Key words: Tokat, city brand, tradition, cultural continuity.

Giriş

Siyasi, teknolojik, ekonomik ve ekolojik özellikleriyle bir yaşam alanı olan kent, yüzyıllar boyunca kültürel söylemlerin yaratım; değişim ve dönüşümlerin aktarım alanlarından biri olmuştur. Tarih boyunca ticaret, sosyalleşme, etkileşim, eğlence, üretim ve tüketim ile ön plana çıkan kentler, içinde yaşayan insanların yarattığı imgelerle ve bu imgelere yüklediği anlamlarla kendi hikâyelerini oluşturmuş ve aktarmıştır. Barthes'in de belirttiği gibi kent "içinde yaşayanların okuyucu olarak sözcenin parçalarını arayıp bulunduğu bir yazı, sakinleriyle konuşan bir söylem" hâline gelmiştir (2009, s. 210- 214). Çok işlevli bu özellikleri kentleri sadece yaşanılan bir mekân olmanın ötesine taşımış; kent, yaşandıkça anlam kazanan; belleği, hafızayı, hatıraları koruyan; bireyin varlığının izlerini yüzyılların ötesine taşıdığı; yaratıcılığın, yaşamın, duygu ve düşüncelerin "bellek ve kimlik" mekânlarından biri olmuştur. Böylelikle kent "fiziki bir mekândan öte bir ruh hâline, birtakım gelenek, görenek ve âdetlere ve bunların toplamının özünde yer alan davranışlara ve duyarlılığa karşılık gelmiştir." (Şentürk, 2016, s. 79).

Kentler, yüzyıllar boyunca insanların fiziki, sosyo-kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, üretim alanlarından biridir. İnsanın fiziki ihtiyaçları, yaratma eyleminin öncelikli nedeni olmuş; keşfedilen, icat edilen her bir unsur ise bu ihtiyacı karşılamının yanı sıra sosyo-kültürel bir anlam değeri de kazanmıştır. Böylelikle her ihtiyaç alanı hem görünür hem de görünmeyen anlamlar yaratarak kendi mekânını oluşturmuştur. Bu durumda kentler, "hem bir gerçeklik olarak hem de imgesel boyutlarıyla öne çıkmıştır." (Şentürk, 2016, s. 79). Kentlerin gerçeklik alanlarının imgesel boyutları ise marka değerlerini yaratmıştır.

Kent markası, "kentnin doğal kaynakları, doğası, turizm potansiyeli, altyapı, kurum ve kuruluşları, şehirde yaşayanların özellikleri gibi birçok somut ve soyut özelliği içerisinde bulundurmaktadır." (Avcılar ve Kara, 2015, s. 77-78). Bu bağlamda kentin doğal ve kültürel özellikleri, marka değerlerinin ortaya çıkmasında ve yaşatılarak aktarılmasında önem kazanmaktadır. Bu unsurların değişen ve dönüşen yaşam tarzına bağlı olarak yeniden yaratılarak hatırlatılması, canlandırılması ise kentleri "yaratıcı ekonomilerin ve endüstrilerin" (Özdemir ve Özdemir, 2020, s. 4) merkezi hâline getirmektedir. Yaratıcı kentlerin en önemli özelliği ise "yaşayan kültürel mirasın

korunması ve geliştirilmesi"dir (Özdemir ve Özdemir, 2020, s. 1). Bu açıdan yaratıcı kentin marka değerlerinin ortaya çıkarılmasında, kültür envanterlerinin oluşturulması ve tespit edilmesi önem kazanmaktadır. Bu envanterin ortaya çıkarılmasında ise yaşayan insan hazineleri ve onların yaşattığı anlatılar, geleneksel bilgi, performanslar, gezginlerin anıları ve kültürel metinler temel kaynak olarak görülmektedir. Çünkü günümüzde kentlerin imge yaratım kaynakları geçmişten beslenen, belirli bir tarihsel ve kültürel bağlam içerisine yerleştirilen, yaşanabilir ve deneyimlenebilir olana doğru kaymakta ve "kentler kendi öykülerini anlatan, dolayısıyla yaşayan kültürel mekânlar bütününe dönüşmeye başlamaktadır" (Özdemir, 2018, s. 17). Günümüzde kenti bir gösterim, anlatım ve hikâye ile ilişkilendirme anlayışı ön plana çıkmış; kent markaları ise yüzyıllar sonrasına ve mekânların ötesine bu hikâyeleri, söylemleri taşıma misyonu yüklenmiştir. Böylelikle Lefebvre'nin de belirttiği gibi üretilen bir mekân deşifre edilmiş, okunmuş, gösteren bir süreç (2000, s. 47) içermiştir. Mekânın okunmasını sağlan şifreler, el sanatları ya da mimaride bir motifle, şehirle ilgili halk anlatılarıyla, sözlü şiir geleneğinde ve seyahat yazılarında yaşatılan imgelerle, sembollerle çözümlenebilir hâle gelmiştir.

Dolayısıyla bu çalışmada kültürel süreklilik, değişim ve dönüşümden yola çıkılarak sözlü kültür belleğinde Tokat'ın marka değerlerinin sembolik anlamları çözümlenecek, yazılı kültür belleğinde Tokat'ın marka değerleri ile ilgili bilgiler tespit edilecek ve elektronik kültür ortamındaki süregelen, değişen ya da yeniden yaratılan marka değerler incelenecektir.

1. Sözlü ve Yazılı Kültür Ortamında Tokat'ın Öne Çıkan Marka Değerleri

Tokat tarihi çok eskilere dayanan, Hitit, Frig ve Roma uygarlıklarından izler taşıyan, Beylikler, Selçuklu ve Osmanlı döneminin önemli ticaret, eğitim ve kültür şehridir. Osmanlı döneminin en büyük üçüncü şehri olan Tokat, Anadolu'da ilk medrese, ilk caminin kurulduğu, bakır kalhaneleri, dokumaları, yazmaları, çini ve ipeği ile ünlenmiş tarihte önemli kentlerden biri olmuştur (Afyoncu, 2014, s. 18-23). Tokat'ın bu özellikleri kenti kültürel bellek mekânı hâline getirmiştir. Tokat'ın kültürel, tarihî, ekonomik ve sosyo- kültürel özellikleri kentte yaşayanların "geçmiş deneyimlerinin hatırası" (Lynch, 2020, s. 1) ve edebî yaratımları ile yüzyıllar boyunca yaşatılmıştır.

Kentin değerlerini yaratan ve aktaran insanın edebî yaratımının en önemli kaynağını içinde bulunduğu mekân oluşturmuştur. Kişinin doğaya ve mekâna kattığı her yaratıcı değer, aynı zamanda duygularının derin anlamlar taşıyan göstergeleri hâline gelmiştir. Bu açıdan yaşamı devam ettirmek için oluşturulan üretim tarzları, yeme-içme ve giyim-kuşam kültürünün unsurları, coğrafyanın ekolojik özelliği ve çeşitliliği sadece fizyolojik bir ihtiyacın değil, sosyo-kültürel yaşamın şifrelerinin anlam yüklü kodları olarak işlevsel bir şekilde kullanılmıştır. Mâniler, efsaneler, türküler, bilmeceler, masallar, hikâyeler yüzyıllar boyunca hem bireyin duygularının, düşüncelerinin aktarımının hem de kentin tanıtımının işlevsel anlatıları olmuştur. Bu şekilde "dünyanın mekanik değil de öznel bir biçimde deneyimlenmesiyle kişi dış dünyada duygusal bir anlam bulmuştur (Chodorow, 2019, s. 34) ve "zamanın düşünce ve imgelem dünyaları kendini mekân üzerinde ifade eder hâle gelmiştir" (Şentürk, 2016, s. 81). Bu çalışmaya konu olan sözlü şiir geleneğinde de Tokat'ın günümüzde marka değeri taşıyan pek çok unsuru yüzyıllar boyunca aşk, sevdâ, ayrılık, özlem duygularının aktarımının sembolik ifade biçimleri olmuştur. Kent imgeleri, insanların ortak anlamlarla yarattıkları ve bu anlamları koruyarak yüzyıllar boyunca aktardıkları göstergelere dönüşmüştür. Böylelikle sözlü şiir geleneği kentin kültürel belleğinin dışavurum alanı olarak duyguların aktarımının referans çerçevesini oluşturmuştur. Gösterge değeri kazanan pek çok unsur, yüzyıllar boyunca kültürel belleğin derin anlamlarını taşıyan sözlü şiir geleneğiyle yaşatılmıştır.

Bir kentin marka değerlerinin aktarımında sözlü kültür unsurları kadar yazılı kültür unsurları da önemli bir yere sahiptir. Kent hakkında ayrıntılı bilgi veren yazılı kaynaklardan biri seyahatnamelerdir. Tokat, İpek yolu üzerinde bulunduğu için çok uzun yıllar ticaret kervanlarının ve siyasi, ticari, ekonomik, dinî vb. pek çok nedenlerle gezen seyyahların uğradıkları güzergahlardan biri olmuştur. Bu nedenle Tokat'ın kent belleğinin aktarımında seyyahların anlattıkları da sözlü kültür ürünleri kadar önemli olmuştur. Yolu Tokat'a düşen seyyahlardan biri Polonyalı Simeon'dur. Polonyalı Simeon, 1608 yılında Lemberg' den Kudüs'e hacca gitmek için yolculuğunu başlatmıştır. Bu yolculuk sırasında İstanbul, Ege ve Marmara Havzası, İzmir, Muş, Tokat, Diyarbakır, Halep, Kahire, Kudüs, Venedik, Roma, Ankara gibi şehirleri görmüş ve buralara ait gözlemlerini seyahat notlarında aktarmıştır (Andreasyan, 2013). Tokat'a gelen bir başka gezgin ise Joseph De Tournefort olmuştur. Joseph De Tournefort, Fransa krallık bahçelerinin bitki bilimcisidir. Bu kurum yeni bitkiler bulması için 1700 yılında Joseph De Tournefort'u Levant'a göndermiştir. Kendisi bu yolculuk sırasında yeni bitkileri bulmakla kalmamış, o dönemde gördüğü pek çok yerin özelliklerini ayrıntılı olarak anlatmıştır. İstanbul, Tokat, Trabzon, Kars, Ağrı, Amasya, Ankara, Erzurum, Bursa, Tiflis, Erivan gibi pek çok şehri gezmiş ve ziyaretleri boyunca da büyük kervan yollarını kullanmıştır (2013, s. 7-54). Tokat ile ilgili bilgi veren bir başka seyyah ise William Ouseley'dir. Kendisi subay, diplomat, dilbilimci, tarihçi, yazar ve seyyahdır. 1812 yılında Tokat'a gelmiş ve burada kaldığı süre içinde Tokat ile ilgili pek çok bilgi vermiştir. Tokat'ın dışında Erzurum, Şiran, Gümüşhane, Amasya, Merzifon, Osmancık, Gerede, Bolu, Düzce, Hendek, İstanbul, Bursa, Balıkesir, Manisa, İzmir gibi Anadolu şehirlerini de dolaşmıştır (Hanılçe, 2022, s. 314, 316). Evliya Çelebi de Seyahatname adlı eserinde pek çok yer gibi Tokat'ın tarihî ve kültürel özelliklerinden bahsetmiştir. Seyyahlar, seyahatleri boyunca mimari, hediyelik eşyalar, meslekler, yeme-içme, giyim-kuşam kültürü, sağlık (kaplıca, ılıca, hamam), eğitim ve eğlence mekânları, günlük yaşam alanları, el sanatları, gelenek, görenek ve sözlü anlatılar, sosyal kurumlar vb. gibi kent tarihine ışık tutan pek çok bilgiye seyahatnamelerinde yer vermiştir.

Tokat ile ilgili sözlü ve yazılı edebî geleneğe yüzyıllar boyunca anlatılanlar, aktarılanlar bu kentin imgelerini anlamının, bulmanın ve marka değerlerini tespit etmenin kaynaklarını oluşturmaktadır. Çünkü kentte Lynch'in de belirttiği gibi "gözün görebileceği, kulağın işitebileceğinden fazlası, keşfedilmeyi bekleyen bir dekor ve manzara vardır" (Lynch, 2020 s. 1). Kentin dekor ve manzarasının altında yatan derin anlamları ise "kentnin bazı kısımlarıyla uzun bir münasebeti olan ve ona ilişkin imgesi hatıra ve anlamlarla dolu olan" Lynch, 2020, s. 1) kent sakinleri tarafından yaratılmakta, kenti gezenler ve görenler ise bu imgelerin aktarıcıları olmaktadır. Kentlinin kentle kurduğu hatıra ve anlamlarla dolu ilişki kenti görselliği ile ön plana çıkan bir yerleşim birimi olmasının ötesinde imge yaratımının ve söylemlerin oluşturulduğu göstergeye dönüştürmüştür.

1.1. Tokat'ın Doğal Güzellikleri

Sözlü ve yazılı kaynaklarda kent imgeleri incelendiğinde kentle ilgili en önemli özelliğin kentin coğrafi yapısı ve doğal güzellikleri olduğu görülmektedir. Tarihte pek çok kent kurulduğu yerin özellikleriyle stratejik, politik ve coğrafi bir önem taşımıştır. Tokat'ta bu özellikleriyle ön plana çıkan bir yer olduğu için kent belleğini oluşturan sözlü ve yazılı kültür ürünlerinde de kentin kuruluş yeri ve coğrafi özelliklerinden bahsedilmiştir. Seyahatnamelerde seyyahların dikkatini çeken ilk özellik Tokat'ın kuruluş yeri olmuştur. Polonyalı Simeon, Tokat'ı yüksek bir dağın eteğine kurulu büyük bir şehir olarak anlatmış (Andreasyan, 2013, s. 209). Tournefort ise Tokat'ı yüksek mermer dağların

ortasına kurulmuş bir şehir olarak tasvir etmiş ve dünyada bu kentin konumuna sahip başka bir kentin olmadığını belirtmiştir (2013, s. 222).

Sözlü şiir geleneğinde ise kentin coğrafi oluşumları, dağları, ırmakları, akarsuları, gölleri hem söylemin ana çerçevesini oluşturmuş hem de kentin doğal güzelliklerini tanıtmış ve aktarmıştır. Tokat'ın dağlık bir yerde kurulmuş olması kentin doğal güzelliklerini tamamlayan bir unsur olarak aşağıdaki türküde şu şekilde aktarılmıştır:

*Tokat'ın her yanı al yeşil dağlar
Lâle sümbül dolu bahçeler bağlar
Yol verin geçeyim dumanlı dağlar*

*Yandım Tokat yandım senin elinden
Bana bir gül vermedin gonca gülünden* (Adıgüzel, 2004, s. 63)

Türküde Tokat'ın doğası sözcüklerle resmedilmiştir. Mevsimin bahar oluşu mekâna yansıyan renk sembolizmi ile aktarılmaktadır. Güneşin batışıyla ve mevsimin çağrışımlarıyla "al ve yeşil" renkler dağlarda ön plana çıkmıştır. İkinci dizide ise Tokat'ın manzarasına estetik bir değer katan bahçe ve bağlara yer verilmektedir. Bu bahçelerde ve bağlarda lale, sümbül gibi çiçeklerin olması da kentin ekolojik çeşitliliğinin ve verimli arazilerinin göstergesi durumundadır. Tokat bu türküde ulaşılacak istenen, varılmak istenen bir yer olarak anlatılmakta kişinin memleketinden ayrı olduğunun kodları ise "geçit vermeyen dağ imajı" ile aktarılmaktadır. Türkünün nakaratında ise sembolik kod (gonca gül) ulaşılamayan bir sevgiliye gönderme yapmaktadır. Nakaratta yer alan "yandım" kelimesi ise bu durumdan kaynaklanan acıyı ifade etmektedir. Türküde kent imajı doğal güzellikleriyle aktarılmış, dağlar ve bağlar hem bu imajı tamamlayan hem de sözlü kültürde duyguları aktaran semboller olmuştur.

Dağ kentin gösterge değeri kazanmış unsurlarından biridir. Gösterge değeri olan dağ, sözlü şiir geleneğinde "kent kimliğine" gönderme yaptığı gibi yüksekliği, ulaşılmazlığı, dik yamaçları, ardının bilinmezliği ile de bir kültürel bellek metaforu olarak kullanılmıştır. Bu metafor, Tokat mânilerinde sevgiliye ulaşamamanın, erişilmezliğin sembolik kodlarını aktarmaktadır.

*Dağ başları kar mıdır
Geçitleri dar mıdır
Tokat'ın dilberleri
Geçilecek yar mıdır* (Tokat İl Yıllığı, 1968, s. 107)

Dağ, "yolculuğun ve tırmanışın hedefini temsil eder ve kendilik anlamına gelir" (Jung, 2012, s. 89). Dörtlükte "başı karlı dağ", yüksekliği ve zorluğu ifade etmektedir. Dağın geçitlerinin dar olması da bu durumu desteklemektedir. Dağın ve geçitlerin özelliğinden yola çıkarak aşkın da zorlu bir süreç olduğu, sevgiliye ulaşmak için her türlü engelin aşılması gerektiği mânide vurgulanmaktadır. Tokat'ın doğal güzellikleri olan dağları kentin dikkat çekici bir özelliğiyken sözlü şiir geleneğinde ise duyguların aktarımına vesile olmaktadır.

1.2. Tokat'ın Sokakları, Mahalle ve İlçeleri

Kentin ekonomik ve kültürel anlamda gelişmişliğinin en önemli göstergeleri sokakları, yolları ve kaldırımları olmuştur. Çünkü bu yerler; bir kentin dışarıya açılan, görülen, seyredilen alanlarıdır ve "derin anlamları, çok boyutlu bir imgesel dünyası ve kendini anlatacak bir sözü vardır" (Şentürk, 2016, s. 79). Bu özellikleri ile sokaklar ve yollar, önemli bir kamusal alan olarak kentin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısının gözlemlenebileceği alanlardır. Tokat'ın kuruluş yerinden sonra dikkat çeken

özelliklerinden biri yolları ve sokakları olmuştur. Tokat'ın ticaret yolları üzerinde olması, pek çok yer için geçit durumunda bulunması kentte “yol” un önemini artırmıştır.

Yol, sözlü kültür belleğinde yaşanmışlığın, deneyimin simgesidir ve gidenin arkasında bıraktığı izdir. Yaşam, uzun ince bir yol metaforuyla anlatılır. Yol, başlangıcı olan ve sonunda bir yere ulaştırandır; gelenden geçenden haberin alındığı, verildiği yerdir ve karşılaşma alanıdır. Sözlü kültürde “yola düşmek” arayışı sembolize eder, “yol gözlemek” özlem duygusunu, bekleyişi aktarır, “yol almak” ilerleyiştir, gelişmedir. Yol, bilinmezliktir. “Su gibi gitsin, su gibi gelsin” diye yola gidenin ardından su dökülür. Türkülerde yollar ayırır, yollar birleştirir ve yollar uzar gider. Aşağıdaki türküde yol; ayrılık, kavuşma, bir araya gelme duygusunun ve isteğinin aktarımına vesile olur.

Hey on beşli on beşli
Tokat yolları taşlı
On beşliler geliyor
Kızların gözü yaşlı (Tokat İl Yıllığı, 1968, s. 108)

Tokat'ın yollarının öne çıkan özelliği ise “taşlı” olmasıdır. Tokat'ta taş özellikle mimaride ve yol yapımında kullanılan bir yapı unsuru olarak görülmektedir. Tokat'ın kent imarının parçası olan “yol” geleneksel ekolojik bilginin aktarıldığı bir yapı özelliği ile bireyin duygu dünyasında “karşılaşmanın” kodlarını aktarır şekilde “somut bir göndergeye” dönüşmektedir.

*Tokat yolu dikme taş
Dilim söyler gözüm yaş
Yine karşıma geçti
Deste perçemli kardeş¹*

Tokat'ın taşlı yolları kadar iyi yapılmış kaldırımları, su kaynakları ve kanal sistemleri de sözlü ve yazılı anlatılarda kentin sosyo-ekonomik yapısının ve gelişmişliğinin ölçütü olarak aktarılmıştır. Tournefort, Tokat sokaklarının çok iyi kaldırıma sahip olduğunu, özellikle bu tarz kaldırımlara Doğu'da çok ender rastlandığını, varlıklarının fırtına sırasında evlerinin bodrumlarına yağmur dolmasını diye kaldırımlar yaptıklarını, sokaklarda akan sular için de arklar oluşturduklarını, kentin pek çok su kaynağına sahip olduğunu ve her evin çeşmesinin bulunduğunu belirtmektedir (2013, s. 222). Polonyalı Simeon ise Tokat'ı büyük bir şehir olarak görmekte ve sokaklarının dar olduğunu söylemektedir (Andreasyan, 2013, s. 209). Tokat'ın gelişmişliğini gösteren bu özellikleri sözlü şiir geleneğinde ise ayrılık ve kavuşma ikileminde, birleştirici ve ayırıcı bir sembolik kod olarak şu şekilde kullanılmıştır:

*Tokat yolu bu mudur
Arkı dolu su mudur
Tez gelirim diyordun
Tez geldiğin bu mudur (Tilavov, 2018, s. 64)*

Mâni dördlüğünde yol, zaman kavramını çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır. “Tez” ifadesi “hızlı, çabuk” anlamlarıyla zamana da gönderme yapmaktadır. Zaman ise ifadesini yoldaki harekette bulur. Dördlükte yol geçmiş, şimdi ve gelecek bağlantısı yapmaktadır ve yolun zamanla ilgili bu göndermeleri “hatıraları ve beklentileri” ifade etmektedir. Böylelikle duygular aktarılırken kentin gelişmişliğinin göstergesi olan “arkı su dolu yollar” kullanılmış, taşlı yollar ise kentin geleneksel yapısını bütünleyen unsur olmuştur.

¹ <https://www.tokatgazetesi.com/tokat-in-degerli-manileri/>. (Erişim Tarihi: 30.12.2022)

Tokat'ın döneminin önemli ticaret merkezlerinden biri olması kentin belirli yerlerinin de ön plana çıkmasını sağlamıştır. Bu yerleşim yerlerinden biri "Sulusokak" tır. "Sulusokak", farklı sosyo-ekonomik kesimlerden insanları bir araya getiren, kültürel değişim ve dönüşümlerin en iyi şekilde kendini gösterdiği önemli bir ticaret merkezidir.

*Sulusokak taşları
Oynar omuz başları
Tokat' tan bir yar sevdim
Kalem gibi kaşları ²*

Dörtlükte Sulusokak; evden çıkışın, dışarıya açılmanın yeri; tanıdık olanla olmayanın ayrıldığı ya da bir araya geldiği bir mekân olarak görülmektedir. Sulusokak; kentlileri ortaklıklar etrafında bir araya getiren, yeni kültürel unsurların oluşturulduğu, değerlendirildiği, eleştirildiği, kabul gördüğü; eskilerin ise hatırlatıldığı ve paylaşıldığı bir yerdir. Aynı zamanda bu sokak, bir karşılaşma alanıdır. Sulusokak, dörtlükte, âşığın sevgilisini gördüğü yerdir. Sokak ve yürüme eylemi burada ilişkilendirilmiş, sevgilinin yürüyüş şekli ise beden dilinin göstergesi olmuştur.

Sözlü şiir geleneği sadece sokakları değil bir kentin belirli özellikleriyle ön plana çıkan mahalleleri ve ilçelerinin de tanıtımını yapmaktadır. Böylelikle sözlü şiir kenti tanıtmanın, kentin reklamını yapmanın ve kent turizminin önemli bir ögesi olmaktadır.

*Erkilet var Pazar var
Yârim sende nazar var
Erkiletin içinde
El değmedik güzel var (Tokat İl Yıllığı, 1998, s. 287)*

Sözlü şiir geleneği yerel ağız özelliklerinin incelenmesi açısından da önemli bir kaynaktır. Aşağıdaki mânide kente ait yerel ağız özellikleri kentte ön plana çıkan mekânların tanıtımıyla birlikte aktarılmaktadır.

*Pazardır dedikleri
Şekerdir yedikleri
Çok hoşuma gidiyor
He mi gı dedikleri ³*

Dörtlüğün ikinci dizesinde "şeker" kelimesi, Tokat'ın Pazar mahallesinin yerine yani Turhal'a gönderme yapmaktadır. Turhal ise şeker fabrikası ile bilinen bir ilçedir. Turhal Şeker Fabrikası, Cumhuriyet döneminin önemli fabrikalarından biridir ve sanayileşme alanındaki yenilik ve gelişmelerin sembolüdür. Aynı zamanda fabrika, kentin sanayileşme ile değişen ve dönüşen yapısını da vurgulamaktadır. Mâninin ilk iki dizesi mahalle ve ilçenin bu özelliğini ön plana çıkarmaktadır. Dörtlükte kenti oluşturan imge mekânlar, kentli ve yaşam tarzı marka değerlerin oluşumunu sağlamıştır. Tokat, bütün çeşitlilikleriyle bu değerleri içine alan, özgünlüğünü farklılıklarıyla oluşturan kenttir.

1.3. Tokat'ın Tarihi Mekânları ve Geleneksel Mimarisi

Kente kimliğini kazandıran önemli unsurlardan biri de tarihi mekânlardır. Tarihi mekânlar ve geleneksel mimari "yaşam biçimlerini, inançları, geçim kaynaklarını, sosyal anlamları aktaran görsel metin" (Basat, 2019, s. 139) olduğu gibi aynı zamanda "temsil

² <https://www.turkudostlari.net> (Erişim Tarihi: 25.12.2022)

³ Yalçın, T. (2013). Tokat ilinde Söylenen 10 güzel Mani. <https://blog.milliyet.com.tr/tokat-ilinde-soylenen-10-guzel-mani/Blog/?BlogNo=413691>, (Erişim Tarihi 22.12.2022).

mekânı” olarak kentlerin marka değerlerini yüzyılların ötesine taşır. Tarihî mekânlar; yaşanmışlığın, yüzyıllara dayalı deneyimlerin ve hatıraların aktarımını yapar. Kentin kimlik, aidiyet ve kültürel süreklilik sembolleri olan bu yerler, “hafıza mekânları” olarak marka değeri taşırlar. Yapılış amaçları, toplumsal yapıdaki işlevleri, kullanımları, yapımında kullanılan unsurlar, stiller bu mekânların belirli bir dönemin estetik yaratıcılığını, düşünce ve yaşam tarzını, sosyo-kültürel yapısının özelliklerini ortaya koyar. Böylece toplumun ya da grubun ‘süreklilik hissi’nin yaratılmasına katkıda bulunurlar (Loukaitou-Sideris, 1988’ den aktaran Ercan, 2016, s. 196).

Tokat’ın kent tarihi ile ilgili en önemli yapılarından biri “Tokat Kalesi” dir. Polonyalı Simeon Seyahatnamesi’nde Tokat kalesinin şehrin ortasında büyük bir kayanın üzerinde içinde garnizonu ile harabeye yüz tutmuş büyük bir yer olduğunu ve buradan bayram günleri toplar atıldığını belirtmektedir (Andreasyan, 2013, s. 209-2012). Polonyalı Simeon’un Seyahatnamesi’nde kale, tarihî ve somut gerçekliğiyle kentin gösterge değeri taşıyan unsurdur. Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde kale, “yüksek bir tepe üzerinde, beyaz kesme taş ile yapılmış, etrafı şahin, kartal ve zağanos yuvalı renkli kayalarla çevrili” olarak anlatılır (Kahraman, 2010, s. 87).

“Kale” Tokat için “imgedir; bir gösteren, sembol ve aynadır” (Alver, 2019, s. 12). Kentin dağlık ve yüksek bir yerine inşa edilmiş olan kale, türkülerde “dayanıklılığı, eskiliği, yüksekliği ve kökleriyle” kent insanının duygularına tanıklık eden bir semboldür ve metaforik bir anlam kazanmıştır. Çünkü “zamana ait durum ve ilişkiler tarif edildiğinde dil öncelikle mekânsal kavramlara başvurur...Böyle bir kalıplamanın tek nedeni zamana asıl anlamını vermek, yani onu salt geleceğe ait kılmaktır” (Erzen, 2020, s. 51). Sözlü anlatı geleneğinde kale, “aidiyetin ve kimliğin” sembolü olarak bireyin duygularının aktarımına vesile olmaktadır.

*Şu Tokat’ın kalesi
Oldum yârin kölesi
Çektiğim of oflarım
Yüreğimi delesi ⁴*

Kale aynı zamanda kapalı bir mimari özellik sergiler, dışarıdan görülen sadece yüksek duvarlarıdır ama içi gizlilik barındırır. Bu özelliği ile de sözlü şiirde âşığın içine attığı, gizlediği duygularının anlatımına da aracılık eder. Mâninin ilk ve ikinci dizesinde geçen “kale ve köle” imgeleri tutsaklık ve hapsolme kavramlarını çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Âşık aşk acısıyla duygularının tutsaklığını yaşar ve sevgilinin gönlünün kölesi olur. Bireyin çektiği aşk acısının yoğunluğu ile kalenin erişilmezliği arasında da bir anlam örtüşmesi vardır. Kale yüksektir, yolu engebelidir ve ulaşılmazdır. Kalenin bu özelliği ulaşılamayan sevgili imgesine gönderme yapar. Böylelikle ulaşılamayan sevgiliye duyulan hisler, kale sembolüyle aktarılırken kentin marka değeri olan kalenin özellikleri de dörtlükte sezdirilir.

Aşağıdaki türkü dörtlüğünde de Tokat’ın kent imajının göze çarpan ilk mimari yapısı olan “kalesi” yeri ve yapılış özelliklerine vurgu yapılacak şekilde bireyin otobiyografik anılarının aktarımını sağlayan “hatırlatıcı bellek mekânı” olarak kullanılmıştır. Böylece kent belleğine ait bir unsur, sözlü şiir geleneğinde yeniden kurgulanmakta ve göstergeye dönüşmektedir.

*Tokat’ın kalesi kayalı taşlı
Ayrıldım yârimden yüreğim yaşlı
İşte gidiyorum yüreğim yaşlı*

⁴ <https://www.tokatgazetesi.com/tokat-manileri-12/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2022)

*Yandı Tokat yandı senin elinden
Bana bir gül vermedin bahçelerinden* (Adıgüzel, 2004, s. 63)

Tokat'ın kalesinden sonra göze çarpan özelliği dinî mimarisidir. Seyahatnamelerde dinî yapılar, özellikle şehirde yaşayan çok farklı etnik yapıdaki insanların "kimlik mekânları" olarak görülmektedir. Kentte o dönemde 'Türk, Ermeni, Rum ve Yahudiler' yaşamaktadır. Bu durum, kenti "farklılıkları barındıran özgün bir mekân" (Alver, 2019, s. 15) hâline getirmiştir. Polonyalı Simeon, din adamı olduğu için Tokat'ta yer alan dinî mekânları; adları, yerleri ve mimari özellikleriyle ayrıntılı olarak şu şekilde anlatmaktadır:

" Tokat'ın birçok camisinin içinde Ulu Cami, Alipaşa Cami ve Meydan Cami meşhur camilerdir. Ermeniler'in Taş Merdiven'de Surp Stepanos, Gatnagpür'de (Süt Çeşmesi), Surp Asdvadzadzin, Tahtelkalé'de Surp Sarkis, Pazarcık'ta Surp Kevork, Kaş ya da Haç denilen dağın eteğinde Surp Minas, aynı dağın üzerinde Surp Barsam ve şehrin dışında mezarlığın yanında Surp Karasun Manuk adlarını taşıyan yedi kiliseleri vardır. Rumların şehrin içinde bir saat mesafedeki Göksu denilen köyde de İmparator İustinianos binası olduğu rivayet edilen ve Mermer Kilise denilen sütunlarla süslü kadim kiliseleri vardır " (Andreasyan, 2013, s. 212-213).

Tournefort ise şehirde on iki cami ve sayısız mescidin bulunduğunu, Ermenilerin yedi kilisesi, Rumların ise harap bir şapellerinin olduğunu belirtmektedir (2013, s. 222). Evliya Çelebi ise kentte birçok cami olduğunu belirtir ve Sultan Melik Gazi Cami, Koca Ali Paşa Cami, Zincirli Cami, Behzad Cami, Takyacılar Cami, Hünkar Cami, Pazarcık Cami, Alaca Cami ve Küçük Ahmed Ağa camilerinden bahseder (Kahraman, 2010, s. 90).

Tokat'ta sözlü ve yazılı anlatılarda anlatılan bir başka mimari yapı ise "ev"lerdir. Ev, temel bir yaşam alanı olmanın yanı sıra, yapı malzemeleri, yapım tekniği vb. özellikleriyle de geleneksel ekolojik bilginin, sosyo-kültürel yaşamın, kültürün göstergesel kodlarının anlam aktarıcısıdır. Bu açıdan Alver'in de belirttiği gibi "kent, ne tek başına yapılar, binalar sistemidir ne de tek başına insani/toplumsal hayatın akışıdır. Her iki unsurun birbirine geçtiği, birbirini dokuduğu, birbirine anlam kattığı ilginç bir birleşimin adıdır" (Alver, 2019, s. 12).

Tarihî seyahatnamelerde Tokat evlerinin yapı özellikleri, yapımında kullanılan malzemelerden ayrıntılı olarak bahsedilmiştir Bu konuda Tournefort şu bilgilere yer vermektedir: "Tokat kenti Erzurum'dan çok daha büyük ve çok daha güzel. Evleri daha iyi yapılmış ve çoğu iki katlı; yalnızca çok sarp iki tepenin arasındaki araziye değil, aynı tepelerin amfiteatr biçimindeki yamaçlarını da kaplıyor" (2013, s. 222). Polonyalı Simeon, Tokat evlerinin sağlamlığının üzerinde dururken (Andreasyan, 2013, s. 209) Ouseley ise Tokat evlerinin çatılarının ahşap, briket ve taşlarla karıştırılmış kiremitlerden oluştuğunu, çıkıntılı balkonlarının olduğunu, pek çok evin odasında tahta oyma bir pencere görüldüğünü, bazı evlerin üst pencerelerinin ise kare şeklinde olduğunu belirtmektedir (Ouseley'den aktaran Hanilçe, 2022, s. 318-319).

Sözlü kültürde ev aidiyet mekânıdır, bireyin varoluşunun anlam kodlarını yaşatır ve aktarır. Sığınılacak yerdir. Dışarının karmaşası evde yerini düzene bırakır. "Ev, oturanın kimliğine artı değer katan, dinginliğin ve içsel aydınlanmanın yeridir (Aktulum, 2021, s. 436). Tokat türkülerinde ise evler, bir mimari biçimin ötesinde duyguların, yaşamın, hayatın okunabilir anlam dizgesinin sembolü olarak kullanılmaktadır.

*Evlere iki katlı
Yar geliyor kıratlı
Almus'tan bir kız sevdim
Hem güzel hem kıymatlı* (Coşkun, 2019, s. 69)

Ev bir “kimlik, yapı ve anlam” ögesidir. Bu bağlamda ev; insanın en önemli barınağıdır ve görsel bir değere sahiptir. Evin yapımında kullanılan malzemeler, evin yapılış şekli, özellikleri kültürel yaratıcılığın “okunabilir ve görünebilir” kısmını oluşturmaktadır. Aynı zamanda ev; yaşam, aidiyet, gizlilik ve varoluş alanıdır. Bu nedenle türkülere evin pazara yakın olması, önünde üzüm asması ve düzde olması gibi özellikler sevgilinin yaşam alanına gönderimde bulunur ve ona ulaşmayı, onu görmeyi, onunla karşılaşmayı vurgulayacak şekilde kullanılır.

*Evlere uçta yârim
Ver bana müjde yârim
Bastığın topraklara
Kılayım secde yârim. (Coşkun, 2019, s. 69)*

Böylelikle ev, Bachelard'ın belirttiği gibi “bir insan bedeninin sahip olduğu fizik ve ahlak enerjisiyle kuşanır” (2008, s. 77).

1.4. Tarım Ürünleri ve Bitkisel Üretim

Bir kentin marka değerlerini oluşturan en önemli özelliklerden biri de doğal kaynakları, tarımsal ürünleri ve bu ürünlerden elde edilen yan ürünlerdir. Dünyada pek çok kent, doğal ürünlerinin yarattığı güzellikleri, ürünün toprağa ekilmesinden toplanması ve üretime katılmasına kadar olan süreçleri yaratıcı ekonomik etkinliklerin ve kültür turizminin bir parçası hâline getirmektedir. Türkiye’de “kentlerin ana imgelerini genellikle doğal, tarihî ve yaşayan kültürel unsurların oluşturduğunu ve bu imgelerin çok kere sanatsal tasarımlarla etkinlikleri ve çekicilikleri arttırılmadan doğal hâliyle değerlendirildiği” (Özdemir ve Özdemir, 2020, s. 12) görülmektedir. Bu açıdan Tokat'ın yeri, konumu, iklimi ve coğrafi özellikleri kenti önemli bir tarımsal üretim alanı hâline getirmiştir ve Tokat'ın “bağ ve bahçeleri” yüzyıllar boyunca sözlü ve yazılı kültür geleneğinde ön plana çıkan marka değer olmuştur.

Polonyalı Simeon, Seyahatnamesi’nde Tokat'ın şaraplarının çok iyi olduğunu, her türlü meyvenin burada bolca bulunduğunu, Asya’ nın en çok safran çıkaran yeri olduğunu ve bu safranın Hindistan’a ihraç edildiğini belirtmektedir (Andreasyan, 2013, s. 210). Tournefort, Tokat'ın bağlara, eşsiz meyveler veren bahçelere ve iyi, ucuz şaraba sahip olduğunu (2013, s. 222), Ouseley ise Tokat'ta bol miktarda meyve, dut, armut, kırmızı renkli ve uzun çekirdekli kızılıcak adlı kirazın bulunduğunu belirtmiştir (Ouseley’den aktaran Hanilce, 2022, s. 317).

Tokat'ın sözlü şiir geleneğinde kentle en fazla özdeşleşen değer “üzüm bağları” olarak görülmektedir. Tokat'ın çevresinde bulunan bağlar ve bahçeler sözlü şiir geleneğinde edebî yaratıcılığın önemli esin kaynaklarından biri olmuştur.

*Tokat'ın etrafı bahçeler bağlar
Yârinden ayrılan ah çeker ağlar
Yol verin geçeyim dumanlı dağlar*

*Yandım Tokat yandım senin elinden
Bana bir gül vermedin bahçelerinden (Adıgüzel, 2004, s. 63)*

Türküde Tokat'ın özellikleri duygu durumunun aktarımına vesile olacak şekilde kullanılmıştır. Bahçe ve bağ motifleri, bolluk, bereket ve üretkenliği vurgulamaktadır. Dağın başının dumanlı olması zirvenin görülememesine yani hedefe ulaşılamamasına gönderme yaptığı gibi âşığın efkarının da sembolik kodu olmuştur. Türkünün nakaratında yer alan “bahçeden gül alamamak” da diğer dizelerdeki kavuşamama anlamını tamamlamaktadır. Bireyin sevgilisine ulaşamamasını anlatmak için kullandığı

sembolik kodlar ise Tokat'ın tanıtımını sağlamış ve marka değerlerini ön plana çıkarmıştır.

Sözlü şiir geleneğinde bağ ve bahçeler yerleşik yaşam, üretim şekilleri ve coğrafyanın özellikleri ile ilgili bilgileri aktardığı gibi sosyo-kültürel yapı içinde bir iletişim, etkileşim ve karşılaşma alanı olarak da görülmektedir. Böylelikle fiziksel çevrenin özelliği Lynch'in de belirttiği gibi "grup iletişimini olanaklı kılan kolektif hafıza ve semboller için ham malzeme sağlamıştır" (2020, s. 5) .

*Tokat'ın altı bağlar
Selam göndersem ağlar
Selam yürek soğutmaz
Ancak bir gönül ağlar* (Tokat İl Yıllığı, 1998, s. 288)

Aşağıdaki türküde de Tokat'ın bağları ve gülü "bellek ve mekân" ilişkisine işaret etmektedir. "Bağ ve gül" sevgiliyi çağrıştıran sembollerdir. Birey, dert yüküne yaşadığı mekânın gerçek nesnelere de ortak etmektedir. Böylelikle çevresel imge " duygusal olarak güven vermekte deneyimin derinliğini ve yoğunluğunu artırıcı " (Lynch, 2020, s. 5) bir özelliğe sahip olmaktadır. Tokat ile özdeşleşmiş bu semboller ise sevgiliye ulaşamamanın, erişememenin, uzaklığın ve zorluğun hatırlatıcı sembolü olarak kullanılmaktadır.

*Tokat bir bağ içinde
Gülü bardağ içinde
Tokat'tan yar sevenin
Yüreği yağ içinde* (Tokat İl Yıllığı, 1988, s. 107)

Tokat'ın bağları kadar "üzüm" ü de marka değeri olarak ön plandadır. Tokat'ın üzümü, bağları gibi sevgiliyi, aşkı anlatmak için kullanılan sembollerden biridir. Türk kültüründe "elma, nar, üzüm gibi meyveler ve özellikle de bunların kırmızı ve koyu renkli olanlarının, tıpkı kırmızı renkli çiçekler gibi aşk sembolü olarak seçilmektedir (Mirzaoğlu, 2018, s. 22). Aşağıdaki mâni de üzüm ve bağ arasındaki varoluş ilişkisinden yola çıkılarak, âşık ve sevgilinin birbirine manevî bağlılığı şu şekilde anlatılmaktadır:

*Tokat bağı üzüksün
Yârim iki gözüksün
Sanma seni unuttum
Gece gündüz sözümsün*⁵

Dörtlüğün ilk dizesinde kalite vurgusu üzerinden sevgilinin estetik bir değer olarak yüceltilmesi söz konusudur. Tokat'ın üzümlerinin kalitesi ve değeri ile âşığın sevgilisine verdiği önem aktarılmıştır. Üçüncü ve dördüncü dizede ise bu değer anlam kodları "hatırlamak" ve "sözüne bağlı kalmak" ifadeleriyle aktarılmaktadır. Böylelikle bağ ve bahçe metaforları hem duyguların anlatımını hem de Tokat'ın kent değerlerinin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Kentin imge değerleri "hem kentin bedeni yani fiziksel çizgileri hem de beden içindeki ruhu, kanı, heyecanı ve hayatıyla ilgili yaratım" hâline gelmektedir (Alver, 2019, s. 12).

Tokat türkülerinde "bağ" kadar olmasa da "dut, kiraz ve bal" da kültürel ekonomik bir imge olarak kullanılmaktadır. Sözlü şiir geleneğinde bitkisel ve hayvansal üretim kadar bunlardan elde edilen ürünün özelliğine dair geleneksel bilgi de aktarılmaktadır. Aşağıdaki mânide geçen "oğul balı" ifadesi bu duruma örnek olarak verilebilir. "Koloni olarak yaşayan arılardan baharda ayrılan genç kraliçe ve genç işçi arılar tarafından oluşturulan yeni arı kolonisine oğul arı, bu koloniden ilk yıl hasat edilen

⁵ <https://www.tokatgazetesi.com/tokatin-degerli-manileri/>, (Erişim Tarihi: 30.12.2022)

bala oğul balı"⁶ denmektedir. Oğul balı, gençlik, verimlilik, güzelliği vurgulayacak şekilde dörtlükte kentin üretimdeki kalitesini, farklılığını vurgulayacak bir imge olarak kullanılmıştır. Böylece estetik söylem için kullanılan kelimeler, yüzyıllara dayalı şifahi bilginin, geleneksel üretimin tanıtıcı kodlarını aktarır hâle gelmiştir.

*Alçacık kiraz dalı,
Dibinde ipek halı
Şu Tokat'ın kızları
Süzülmüş oğul balı* (Tokat İl Yıllığı, 1968, s. 107)

Mâni dörtlüğünde kiraz ve bal sevgilinin güzelliğini ifade eden kavramlardır. Kiraz rengiyle, bal ise tadıyla sevgili ile ilişkilendirilir. İpek halı zenginliğin, kalitenin ve güzelliğin sembolüdür. Kiraz ve bal algısal çağrışımlarıyla (tat ve renk) ipek halı ise nitelikleriyle (kalite) duygu durumun ifade eden sembol olmuştur.

Tokat'ın bağ, bahçe ve yeşillik bir yer olmasında Yeşilirmak'ın önemi büyüktür. Yeşilirmak kentte tarımın gelişmesinde, yetiştirilen ürünlerin kalitesinde oldukça önemlidir. Tokat mânilerinde Yeşilirmak, özellikle coşkun akışı, hızı, çağlayarak akması, üstündeki köprüsü, derinliği ve karşılaşma yeri olması ile yer almaktadır. Aşağıdaki mânide ise ırmağın kenti bölen yapısı, geçit vermez özelliği sevgiliyle ayrı kalmanın sembolik ifadesine dönüşmüştür.

*Yeşilirmağım gider
Tokat'ı böler gider
Verin benim yârimi
Gözlerim açık gider* (Sezen, 2002, s. 177).

Yeşilirmak kadar Tokat kent belleğinde önemli olan bir diğer yapı Yeşilirmak'ın üzerinde bulunan ve tarihî kaynaklarda adı "Kıdırlık" olarak geçen "Hıdırlık Köprüsü"dür. Polonyalı Simeon Tokat'ı anlatırken şehrin yakınından bir çay aktığını, bu çayın üzerinde güzel bir taş köprü olduğunu bu çayın geniş bir vadiyi suladığını belirttikten sonra şehrin içinden geçen ve Yeşilirmak'a karışan "Kıdırlık" adı verilen ırmağın üzerinde de beş gözlü kagir köprüünün olduğunu dile getirmektedir (Andreasyan, 2013, s. 212). Ouseley de Yeşilirmak'ın dört ya da beş kemerli sağlam bir taş köprüünün altından aktığını anlatmıştır. (Ouseley'den aktaran Hanılçe, 2022, s. 317).

1.5. Tokat'ın El Sanatları

Tokat'ın öne çıkan özelliklerinden biri yüzyıllar boyunca önemli üretim merkezlerinden biri olması ve buna bağlı olarak gelişen ekonomik yapısıdır. Üretim ve tüketim ilişkileri kentlerin marka değerlerinin oluşumunda önemli roller üstlenmektedir. Çünkü mekân, üretim yoluyla yeniden işlevsellik kazanmaktadır (Parmaksız, 2019, s. 38). Lefebvre, her toplum ve üretim tarzının kendi mekânını ürettiğini ve toplumsal mekânın toplumsal üretim ilişkilerini içerdiğini belirtir (2000, s. 61). Bu açıdan pek çok kent, kültür turizminde geleneksel üretim tarzlarını marka değer olarak pazarlamakta ve küresel ölçekte tanıtılmaktadır. Çünkü geleneksel üretim tarzları köklülüğün, üretim tekniğindeki profesyonelleşmenin, üretimdeki bilgiye sahip olma bağlamında tescilin göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Tokat'ın ticaret yolları üzerindeki yeri, uzun yıllar boyunca ekonomik açıdan gelişmesini sağlamıştır. Bu da kenti, hem ticari değiş-tokuş hem de ekonomik değer üretim mekânı hâline getirmiştir (Ercan, 2016, s. 196).

⁶ <https://www.egricayir.com/tr/urun/egricayir-organik-ogul-bali>, (Erişim Tarihi 15.12. 2022)

Sözlü ve yazılı kaynaklarda Tokat'ın ekonomisinde ve ticaretinde ön plana çıkan mesleğin “debbaglık” olduğu görülmektedir. Polonyalı Simeon, “debbaglık”ın Tokat'ın en önemli mesleklerinden biri olduğunu, en güzel mavi marokenlerin Tokat'ta üretildiğini, Diyarbakır ve Bağdat'ın kırmızı, Musul'un sarı, Urfa'nın ise siyah marokenleriyle ünlü olduğunu belirtmiştir (Andreasyan, 2013, s. 211). Tournefort ise sarı marokenlerin Tokat' ta çok üretildiğini bunların aynı zamanda karayoluyla Samsun' a oradan Eflak'ın limanı olan Kalas'a (Galati) gönderildiğini, sarı derilerin sarı fustet (sarı boya sağlayan ağaç) ile kırmızı derilen ise kızılkkle boyandığını söylemiştir (2013, s. 223). Kaynaklarda, tarihî meslekler, ürünler, üründe kullanılan teknikler ve ürünün ihracatta oynadığı rol hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.

Kentin tarihinde “dericilik” kadar “bakırcılık” mesleği de ön plana çıkmaktadır. Polonyalı Simeon, Tokat'ın o dönemde bakırcı ve kazancılar şehri olarak anıldığını, bakır kapları, sinileri, mangalları ve kazanlarının Erzurum, İstanbul, Amasya ve Samsun'a gönderildiğini (Andreasyan, 2013, s. 212), Tournefort ise ticarete en büyük payın bakırcılık alanında olduğunu tencere, tas, fener gibi çok iyi işlenen rnlerin İstanbul ve Mısır'a gönderildiğini belirtmektedir (2013, s. 222). Ouseley de gümüşü andıracak kadar ince, ayetler ya da diğer kısa cümlelerle işlenmiş bakır su kaplarının çok büyük bir işçilikle yapıldığını anlatmıştır (Ouseley'den aktaran Hanile, 2022, s. 317). Evliya elebi sahan ve tencerelerin üzerine özel bir biçimde işlenen kalemkr içi nakışların başka bir yerde yapılamayacak derecede güzel olduğunu belirtir (Kahraman, 2010, s. 103). Seyahatnamelerde ayrıntılı olarak anlatılan üretim tarzları, sözlü şiir geleneğinde de sevgilinin güzelliğinin ve aşk duygusunun aktarımına vesile olurken kentin marka değerlerini de ön plana çıkarmaktadır.

Tokat' tan aldım bakır

Yrimin gözleri akır

O akır gözlerine

Kurban olsun bu fakir (Tokat İl Yıllığı, 1968, s. 108)

Dörtlükte bakır kalitenin ve üzerine yapılan işçilikle estetiğin sembolüdür. El sanatı bu özelliği de sevgili ile ilişkilendirilmiş ve duyguların aktarımında imge olarak kullanılmıştır. Böylelikle bakır, tinselliğin vücut bulduğu bir nesne hâline gelmiş; bakır üzerine işlemeler, süsler, motifler de bu tinselliğin dile getiriliş şekli olarak sevgili algısıyla bütünleşmiştir.

“Dericilik ve bakırcılık” tan sonra Tokat, yazmaları ve ipekleriyle de ön plana çıkan bir şehir olarak görülmektedir. Tokat'ın bezleri, kumaşları bunların üzerine yapılan işlemeler, baskı teknikleri çok eski dönemlerden günümüze kadar şehrin marka değeri taşıyan unsurları olmuştur. Tournefort seyahatnamesinde Tokat ve Amasya'nın kumaşlarının çok meşhur olduğunu, Tokat'ın boyalı kumaşlarının Fransa'da levant kumaşları adıyla satıldığını söyler (2013, 223). Polonyalı Simeon ise özellikle ihraç edilen ürünler arasında basma it, basma çember ve boğasi adı verilen dokumaları sayar (Andreasyan, 2013, s. 212). Ouseley de keten bezinin baskısı ve üretiminin Tokat'ta yapıldığını belirtir (Ouseley'den aktaran Hanile, 2022, s. 318). Evliya Çelebi Tokat'ın beyaz, pembe bezinin, kalemkr basma yorgan yüzlerinin ve nakışlı perdelerinin meşhur olduğunu söyler (Kahraman, 2010, s. 103).

Yazmalar, renkleri, üzerindeki şekiller ve işlemeleriyle farklı duyguların ve sosyal durumların anlatımına yüzyıllar boyunca aracılık etmiştir. Tokat yazmalarının kendisi de sözlü şiir geleneği gibi kentin marka değerlerinin tanıtımında önemli rol oynamıştır. Yazmalarda kullanılan “*Tokat zmls, Asma Yapradı, Tokat Kirazlısı, Tokat Elmalısı*” vb. motif isimleri de kentin farklı marka değerlerinin taşıyıcılığını ve yüzyıllara dayalı anlam kodlarının aktarıcılığını yapmaktadır. Aşağıdaki türküde de yazma Tokat'ın önemli bir

kültürel ürünü olarak renk sembolizmiyle aşk derdinden oluşan hüznün duygusunun aktarımına vesile olmuştur.

*Başındaki yazmayı da
Sarıya mı boyadın
Neden sararıp soldun da
Sevdaya mı uğradın*

...

*İçliğimin yakasında
Sıra sıra nakış var
Gurban olam boyuna da*

O ne biçim bakış yar (THM Sözlü Eserler Antolojisi, 2006, s. 118).

Tokat'ın üretimde ön plana çıktığı bir diğer ürün ise ipek olmuştur. Bu konuda en ayrıntılı bilgileri Tournefort vermiştir. O, şehirde çok fazla miktarda ipek üretildiğini, ipekten hafif kumaşlar, dikiş iplikleri ve düğme yapımında yararlanıldığını ve ipek ticaretinin çok iyi olduğunu belirtmiştir (2013, s. 222).

İpek ve ipekten yapılan ürünler Tokat bilmeceleri, mâni ve türkülerinde uzun asırlar boyunca üretim ve edebî yaratım ilişkisinin kodlarını aktarır şekilde kullanılmıştır. Aşağıdaki bilmece “üretim, estetik ve giz” ilişkisini ortaya koyan bir örnek durumundadır.

*Ak kutu kapağı
İçi dolu yapağı
Yapağı değil ipek
Bunu bilmeyen yer kötek (ipek kozası) ⁷*

Bilmecede ipek kozasının şekli ipucu olarak verilmiştir. İpek kozası kapalı bir kutuya benzetilmiştir. Kozanın işlenmeden önceki hâli ile yapağı arasında ilişki kurulmuştur. Her iki ham maddenin iplik yapımında kullanılması ilişkinin ortak unsurudur. Kozanın işlenmesi sonucu elde edilen ipek olduğu belirtilirken de ipeğin yapağıdan daha kaliteli olduğu dörtlüğün bütününde sezdirilmiştir.

Aşağıdaki türküde de şehre ait gösterge değeri taşıyan iki kültürel öge bireyin yaşanmışlıklarının, hissettiği duyguları ve güzelliği tarif etmenin bir aracı olarak kullanılmıştır.

*Kalenin bedenleri (yar yar yar yandım)
Koyverin gidenleri
İpek bürük bürünmüş (yar yar yar yandım)
Niksar'ın fidanları* (Tokat İl Yıllığı, 1968, s. 110)

Sözlü kültür belleği belirli bir yerde yaşayan insanların yüzyıllar boyunca yaşadığı coğrafyaya kattığı her bir değeri yaşatmaktadır. Böylece kent sadece “algılanabilen ve zevk alınan bir nesne olmanın ötesinde yapısını kendilerince sebeplere göre geliştiren pek çok yaratıcının da ürünü” (Lynch, 2020, s. 2) olmaktadır. Aşağıdaki şiirde kentin coğrafi konumunun sağladığı üretim tarzı ve bu üretim tarzına bağlı olarak ortaya çıkan ürün olarak “ipek” şehre duyulan bağlılığın, özlemin anlatımının sembolik bir ifadesi hâline gelmiştir.

*Yeşil ipek uç ördüm
Gökten şahin uçurdum
Eller Tokat dedikçe*

⁷ Turan, Y. (2013) <https://blog.milliyet.com.tr/tokat-manileri-7/Blog/?BlogNo=624125>, (Erişim Tarihi 20.12.2022)

Ben aklımı kaçırdım (Tokat İl Yıllığı, 1968, s. 107)

Dörtlükte rmek eylemi “ yeniden başlama anlamını içermektedir, ip ren dokumacı ise döngüsel hareketi kontrol edendir” (Aktulum, 2020, s. 455). Mâninin ilk dizesinde kullanılan yeşil ipek renginden dolayı bir dileğin, isteğin ve bereketin sembolüdür. “Yeşil ipek u” örmek de bu dileğin gerçekleşme isteğinin sembolik göstergesi olmuştur. İkinci dizede şahin imgesi ise “uçma” eylemi ile haberciliğe gönderme yapmaktadır. Kişi göstergeler üzerinden gerçekleşmesini istediği dileğinin haberini ulaştırmak istemektedir. Son iki dizede de haberin gitmesini istediği yerin Tokat olduğu anlaşılmaktadır. Tokat, dörtlükte ulaşılmak istenen ve ait olunan yer olmaktadır.

2. Elektronik Kültür Ortamında Tokat’ın Marka Değerleri

Teknoloji ve sanayileşmenin gelişmesi kentlerdeki değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ile değişen ve dönüşen kentlerin marka değerlerinin aktarımını ise teknolojinin gelişmesiyle birlikte seyahat blogları, gezginlerin sosyal medya paylaşımları, seyahat siteleri ve kentlere ait kültürel siteler yapmaya başlamıştır. Böylelikle elektronik kültür ortamı, kentlerin tarihî, kültürel pek çok unsurunun tanıtıldığı, kentle ilgili proje ve yeniliklerin duyurulduğu, gezgincilerin deneyimlerini paylaştığı yeni alanlar olmuştur. Bu ortamlarda geleneğin yeniden yorumlanması, anlamlandırılması ve güncellenmesi temeline dayalı pek çok anlatı, gösterim ve performans yaratıcı şehirlerin marka değerlerinin tanıtımında ve aktarımında önemli roller üstlenmiştir. Modernitenin getirdiği yeni kent anlayışında kent gezilen, görülen, seyredilen, lezzetleri kültürel ortamında deneyimlenen, geleneksel üretime dhil olunan, tarihî meknlarında sosyalleşilen alanlar hâline gelmiştir. Kentin gezginleri deneyimlerini çok geniş bir kitleye elektronik kültür ortamının yeni yaratım ve aktarım alanlarında aktarmaya başlamıştır. Kentlinin ve gezginin anlatılarını yüzyıllar boyunca taşıyan sze ve yazıya; fotoğraflar, videolar eklenmiş, kentin marka değerleri sanal ortamda tanıtılmaya, hatırlatılmaya ve yaşatılmaya başlamıştır. Böylelikle yeni kültür ortamında kentin sözlü ve yazılı geleneğinde ne çıkan marka değerleri, yeni bir terkip oluşturacak Şekilde kentin hafızasını oluşturan unsurlar olarak yaşamaya devam etmiştir.

Elektronik kültür ortamında Tokat’ın kent belleğini yansıtan marka değerlerinin başında tarihî mekânları gelmektedir. Tokat’ın “bellek ve kimlik mekânı” olarak tanıtılan yerlerinin başında “Taşhan” gelmektedir. “Taşhan” hem mimari hem tarihî özellikleriyle geçmişin yaşam tarzı, estetik anlayışı ve sosyal hayatının izlerini günümüze taşıymaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde “Taşhan” şehrin bir söylem hâline gelmesini sağlayan tarihî yapılarıdır ve sözlü gelenekten elektronik ortama kadar kuşaktan kuşağa sözle, görüntüyle kendi tarihini ve hikâyesini anlatarak kentin kimliğinin parçası olmaktadır. Tarihi “Taşhan” Tokat’ın kültürünün deneyimlenebileceği alanlarından biridir. “Taşhan” da dkknlar sadece ürün satış yeri değildir. “Taşhan”ın odalarında bulunan dkknlar aynı zamanda üretim imalathaneleridir ve burada konuklara el işçiliğinin ve yapım tekniklerinin özellikleri ustalar tarafından anlatılmakta ve tanıtılmaktadır. Bu açıdan “Taşhan” yüzyıllara dayalı geleneğin yaşatıldığı ve tanıtıldığı bir mekndır. Aynı zamanda “Taşhan”, pek çok yerel üreticinin ürünlerini tanıtıtları, sundukları yerlerden biridir. Buralarda kahve ve baharat satan dkknlardan gezginler tadım yaparak ürünleri almakta, bakırdan yapılmış ürünlerin satıldığı dkknlarda ürünün yapılış tekniğine tanık olmakta, yazma dkknlarında taş baskı ve boya tekniklerini görmekte ve deneyimlemekte, musiki aletleri satan dkknlarda ise hem musiki aletlerinin yapımına hem de canlı performanslara tanık olmaktadır. Böylelikle yaratıcı kentlerin ön plana çıkan özelliklerinden biri olan kültürün performans temeline dayalı uygulamalarına “Taşhan”da yer verilmektedir. Herhangi bir ürünün yapım tekniğinden, son aşamaya gelene kadar olan serüvenine tanıklık etme, yaşayan kültür hazineleri olarak ustanın

emeğine saygı gösterme, ürünün tarihî hikâyesini dinleme temeline dayalı uygulamalar; yaparak, yaşayarak, deneyimleyerek kültürü yaşatmanın ve kent belleğini sadece gezerek ve görerek değil deneyimleyerek aktarmanın örneğidir. Gadamer'in de belirttiği gibi "büyük mimarî eserler, en azından, geçmişin yaşayan tanıkları olarak şimdinin hayatı içinde var olmaya devam etmekte; şimdinin hayat tarzıyla geçmiş hayat tarzlarını birbirine bağlamaktadır" (2008, s. 119).

Tarihî dönemlerin ticaret ve karşılaşma yeri olan mekânlar bugün insanların bir araya geldiği, sosyalleştiği, alışveriş yaptığı, kente ait yerel pek çok unsurun bulunabileceği, kent lezzetlerinin tadılabileceği, tarihî bir mekânda bir araya gelmenin hazzının yaşanabileceği alanlar hâline gelmiştir. "Taşhan"ın avlusunda yer alan çay bahçesi, "Mahperi Hatun Kervansaray"nın "Tokat kebabı"nın tadılacağı bir yer olması gündelik hayat ve tarihî mekânları bir araya getirme anlayışının örnekleri olarak görülebilir. Böylelikle Lefebvre 'nin de belirttiği gibi "gündelik hayatın görünürdeki yoksulluğu altında gizli kalan zenginliği ortaya koymak ve olağanlığın olağanüstülüğüne ulaşmak" (Lefebvre, 2000, s. 49) kentin tarihî mekânında gerçekleşmekte ve mekân anlamlı bir yeniden üretimin ve yaratımın parçası hâline getirilmektedir. Böylece gelenek, gündelik hayat ve üretim iç içe geçmektedir.

Tokat' ta gündelik hayatın rutinini estetik ve zevkle renklendiren ve marka değeri taşıyan yer "Sulusokak" tır. Kentin görülmesi gereken yerleri arasında bulunan "Sulusokak", çok eski dönemlerden beri merkez olma özelliğini korumuştur. Çok eski dönemlerde ticaret ve benzeri nedenlerle insanları bir araya getiren mekânlar, günümüzde bir şehri tanımak isteyenleri buluşturmakta ve geçmişin gündelik hayatının vazgeçilmez toplanma ve bir araya gelme mekânları, günümüzün görülen, izlenen, seyredilen nostalji alanlarına dönüşmektedir. "Sulusokak" ve çevresi tarihî Tokat evlerinin, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait han, hamam, medrese, türbe gibi yapıların görülebileceği açık hava müzesi özelliğini taşımaktadır. "900" adında "900" sene isimli turla ziyaretçiler, bu açık hava müzesini gezmekte kentin bellek ve marka mekânları olan "Arasta, Devciler Hanı, Çukur Medrese ve Ulu Cami"nin tarihine, estetik değerine tanıklık etmektedirler. Bu mekânlarla ilgili geçmişin sözlü ve yazılı kaynaklarının yerini ise QR kod uygulamaları almış, elektronik cihazın tek bir tuşu yüzyıllık bilginin depolama aracı olmuştur.

Kent ve tarih ilişkisini mekân üzerinden aktaran, kentin sembolü hâline gelmiş bir başka mekânı Atatürk Evi'dir. Atatürk Evi, ulusun belleğinde önemli bir yere sahip Mustafa Kemal Atatürk'ün kentte belirli bir süre konakladığı bir evdir ve bellek mekânı olarak tarihin temsiliyetini yapmaktadır.

Sözlü ve yazılı kaynaklarda Tokat'ın bir başka marka değeri olan "Tokat kalesi" elektronik kültür ortamında özellikle "Kazıklı Voyvoda" anlatısı ile birlikte gezilecek ve görülecekler listesinde yer almaktadır. Bloglarda adı Drakula olarak geçen "Kazıklı Voyvoda"nın belirli bir süre burada hapsedildiğine dair anlatılara yer verilmektedir. Böylelikle sözlü tarih ve efsanenin oluşturduğu gizem, kent belleğinde bir araya getirilmekte ve kale, geçmişte olduğu gibi günümüzde de kentin marka değerlerinden biri olarak varlığını devam ettirmektedir.

Yeşilirmak ve üzerinde bulunan "Hıdırlık köprüsü" de Tokat'ın gezilecek ve görülecek yerleri arasında yer almaktadır. "Hıdırlık köprüsü" hem tarihî özellikleriyle hem de son dönemde popüler olan "Yeşilirmak'ta gondol turları" ve "I Love Tokat" yazısıyla şehrin görülmesi gereken popüler yerlerinden biri olarak tanıtılmaktadır.

Tarihî mekânların yanı sıra gündelik yaşam ve ihtiyaç mekânlarının yaşayan kültürel miras unsurlarıyla bir gösterim/icra alanı hâline gelmesi de kentlerin

tanınmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Tokat'ta bu özelliği ile ön plana çıkan yer "Hacivat Köftçisi" adlı restorandır. Kentle ilgili elektronik kültür ortamında yer alan tanıtımlarda burası, gezilmesi ve görülmesi gerekeler listesinin başında yer almaktadır. Bu mekânda yaratıcılığın imge kaynağını kültürel bir unsur olan "gölge tiyatrosu" oluşturmaktadır. Bu kültürel imge sadece mekânın isminde yaşatılmakla kalmamış aynı zamanda restoranın alt katında da performans/icra boyutuyla da yaşatılmaya devam etmiştir. Bu özelliği ile restoran "ekmek arası tiyatro" sloganıyla şehri görmeye gelenlere hem fiziki hem de manevi bir doyum yaşatmaktadır. Restoranın iç mekânı tiyatro ve sanata dair pek çok görselle ve eşyalarla doludur. Böylelikle geçmiş, hatırlatma, nostalji ve entelektüalizm yeme-içme mekânında bir araya getirilmiştir. Restoranının alt katındaki tiyatro sahnesinde ise haftanın belirli günlerinde "Hacivat-Karagöz" ve farklı tiyatro oyunlarından örnekler, sanatla ilgili söyleşiler gerçekleştirilmektedir. Bu şekilde tüketimin üretimle birleştirilmesi, eğlence ve sosyalleşme alanlarında kültürel değerlerin canlandırılması, yeni kuşaklara aktarılması sağlandığı gibi mekân ve gelenek, bir kentin tanıtılmasında marka değeri taşıyan kültürel bir imge hâline getirilmiştir.

Kentlerin tarihî mekânları kadar ekolojik alanları da marka değer olarak yaratıcı kültürel kentlerin önemli tanıtım kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle son dönemlerde "ekoturizm" ve "botanik turizmi"nin ön plana çıkmasıyla kentlerdeki pek çok alan kültür turizmine katkı sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmektedir. Botanik turizmi, dünyanın pek çok yerinde kültür endüstrisinin ve turizminin, doğal ekolojik çeşitliliğe dayalı çok işlevli alanlarından biri hâline gelmiştir. Türkiye'de *Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi*, *Ata Botanik Bahçesi*, *Bursa Botanik Bahçesi*, *Karaca Arboretumu*, *Alfred Heilbronn Botanik Bahçesi* gibi mekânlar müze, staj, eğitim, tohum değişimi vb. nin yapıldığı kentlerin ekolojik özelliklerinin tanıtıldığı, bireylerin günlük hayatın stresinden uzaklaştığı, yeni bilgilerin öğrenildiği, farklı bitki türlerinin doğal alanlarında incelendiği yerler olarak kültür turizminin üretici, yaratıcı mekânlarıdır. İşlevleri göz önünde bulundurulduğunda botanik bahçeleri, geleneksel ekolojik bilginin aktarılmasında ve yaşatılmasında olduğu kadar psikolojik rahatlama ve fiziksel sağaltma alanında da kentlerin önemli mekânlarıdır.

Tokat'ın ekoturizminde ön plana çıkan mekânı ise "Kaz Gölü" dür. Tokat, çok eski zamanlardan beri farklı kuş türlerinin önemli geçit yerlerinden biri olmuştur. Bu özelliğinden dolayı eski bir bataklık peyzaj çalışmalarıyla turistik bir mekân hâline getirilmiştir. Böylelikle hem doğal hayatın korunmasına hem de şehrin tanıtımına hizmet edecek bir yer oluşturulmuştur. 108 kuş çeşidine ev sahipliği yapan Tokat'ta bu alan aynı zamanda bir kuş gözlem sahasıdır. Burada bulunan kuş gözlem kuleleri de hem fotoğraf sanatçıların hem de konu ile ilgilenenlerin önemli uğrak yerlerinden biri olmuştur. Bunun yanı sıra Çamiçi yaylası doğal güzellikleri ve ahşap yayla evleriyle, Ballica mağarası ise doğal oluşumuyla kentin ekoturizminde önemli mekânlar olarak görülmektedir.

Kentin tüketim ile ilişkilendirildiği son dönemlerde üretmek, üretimin bir parçası olmak, rahatlamak; aranan ve talep edilen bir ihtiyaç olmuştur. Bu ihtiyaca yönelik olarak dünyanın pek çok yerinde ekolojik özelliklerin ön plana çıkarıldığı alanlar, yaratıcı kentlerin marka değerlerini pazarladığı alanlar olarak ün kazanmıştır. Dünya'da Napa Vadisi (ABD), Bordo (Fransa), Toskana (İtalya), Itria (İtalya), Barossa Vadisi (Avustralya), Hunter Vadisi (Avustralya), Loire Vadisi (Fransa), Urla Yarımadası vb. alanlar ekoturizmle (bağ turizmi ve şaraplarıyla) ön plana çıkan yerlerdir. Buralar, özellikle üzümün yetiştirilmesinden, şarabın üretimine kadar her aşamanın anlatıldığı, üzüm ve şarap tadımlarının yapıldığı, sadece şarabın değil yanında diğer atıştırmalıkların (gevrek girişini, peynir çeşitleri ve ev yemekleri) ve yerel mutfağa ait diğer ürünlerin tanıtıldığı,

üretim merkezlerinin müzeye dönüştürüldüğü butik atölyeler ve restoranlarıyla, bağ bozumu festivalleri ve eğlenceleriyle kentlerin ekoturizm temeline dayalı ekonomisinin, kültür turizminin yaratıcı mekânlarıdır. Bu mekânlarda gezginler bir şehrin sadece izleyicisi, seyircisi durumundan çıkıp diğer katılımcılarla birlikte gösterimin, uygulamanın bir parçası hâline gelmektedir (Lynch, 2020, s. 2).

Tokat'ın da dünyadaki diğer örnekler gibi yaratıcı kent imgesinde ön plana çıkan değerleri bağları ve bahçeleri olmuştur. Özellikle üzüm yetiştiriciliği, şarapları ve üzüm yaprakları Tokat'ın önemli marka değerleri olarak görülmektedir. "Erbaa Narince bağ yaprağı, Tokat Narince salamura bağ yaprağı, Zile kömesi, ve Zile pekmezi"⁸ bağcılıkla ilgili olarak Tokat'ın coğrafi işaretli ürünleridir. Tektonik bir arazide kurulmuş olması, iklimi, Yeşilirmak, Kelkit ve Tozanlı çayları bu toprakları kırk dört çeşit üzümün yetiştirildiği bir mekân hâline getirmiştir. Zile ve Erbaa ise bağcılıkta Tokat'ın ön plana çıkan ilçeleri olmuştur. Sözlü ve yazılı kaynaklarda da aktarıldığı kadarıyla üzüm ve bağlarıyla ünlü olan kentin dünyadaki örneklerinin aksine bu özelliği ile marka değer olarak elektronik kültür ortamında ön plana çıkmadığı görülmektedir. Tokat'ın en önemli marka değeri olan bağlarının, bağcılık çevresinde gelişen geleneksel bilginin, yeme-içme kültürünün kentin marka değeri olarak aktarılması, tanıtılması, bu ürün çevresinde gelişen geleneklerin yaşatılması açısından önem taşımaktadır.

Tokat'ın tarihî kaynaklarında ve ekonomisinde "bağcılık" kadar kültürel ekonomik bir imge olarak ön plana çıkan diğer bir ürünü "safran"dır. "Dünyanın en pahalı bitkisi" olması, aromatik ve tıbbi alanlarda kullanılması ve ekonomik değeri bu bitkiyi marka değer yapmıştır. Tokat, tarihî kaynaklarda safran üretimi ve satışı ile önemli bir yerken kentin, sonraki dönemlerde bu özelliğini bir marka değer olarak yaşatamadığı görülmektedir. Özellikle botanik turizminin son yıllarda popüler olması ve safranın dünya ekonomisindeki değeri bu ürünün Tokat'ta tekrar yetiştirilmesi yolundaki çabaların önünü açsa da ürün geçmişteki marka değeri özelliğini bugün taşımamaktadır Türkiye'de bu konuda kültür turizmi ile Safranbolu ön plana çıkmaktadır. Buradaki safran tarlalarına dünyanın pek çok yerinden fotoğraf çekmek ve hasat yapmak için gelen pek çok kişi bulunmaktadır. Böylelikle bu alanlar hem güzel vakit geçirmenin, psikolojik rahatlamanın hem de modern çağda üretime dahil olmanın deneyim temeline dayalı hazzını yaşamamanın mekânları olmaktadır. Tokat'ta da safran üretimi konusunda çalışmalar ve projeler Tokat'ın kültür turizmine, ekonomisine katkı sağlayacak ve alternatif tarım ve onun yarattığı yeni kültürel endüstriler geçmişte olduğu gibi safranın kentin marka değeri olmasını sağlayacaktır.

Elektronik kültür ortamında Tokat'ın mekânlarından sonra marka değeri taşıyan unsurları el sanatlarıdır. Sözlü ve yazılı kaynaklarda Tokat'ın ön plana çıkan mesleklerinden biri "dericilik"tir. Bu konuda kentin marka değeri taşıyan ürünü "aynalı çarık" tır. Geçmişte gelinlerin en önemli giyim-kuşam unsurlarından bir olan "aynalı çarık" değişen ve dönüşen şartlar ve bunu üreten ustaların da azalmasıyla unutulmaya yüz tutmuş bir kültürel unsurdur. "Aynalı çarık"ın kentin marka değeri olarak tanıtılmasında ve hatırlatılmasında ürünün geçmişteki işlevsel kullanımı ile ilgili anlatılar önemli yer tutmaktadır. Bu anlatılardan biri şu şekildedir: "Kalabalıklar içinde karşılanan gelin, başındaki kırmızı duvağı ile gizlediği yüzünü ve etrafında kimlerin olduğunu giydiği; üzerine yuvarlak küçük bir ayna yerleştirilmiş çarık sayesinde görebilir ve rahatlıkla ona eşlik edenleri takip edebilirmiş."⁹ Geçmişte önemli giyim-kuşam unsurlarından biri olan ve belirtilen işleve

⁸ <https://ci.turkpatent.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12.01.2023)

⁹ <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/aynal%C4%B1-%C3%A7ar%C4%B1-%C4%9F%C4%B1-alamayana-k%C4%B1z-bile-vermezler-%C3%A7ar%C4%B1k-%C3%A7ok-%C3%B6nemlidir-8ccf1862fd6e>. (Erişim Tarihi 15.01.2023)

sahip olan “aynalı çarık” bugün daha çok süs eşyası ve anahtarlık şeklinde yapılarak yaşatılmaya çalışılmaktadır. Yeniden yaşatma ile sadece ürün değil aynı zamanda ürünün geçmişteki kullanım yerleri, işlevi, nerede üretildiğine dair tescil de geleneksel unsurlarla birlikte aktarılmaktadır. Bu bağlamda kentin ekonomik imgeleri anlamı, işlevi ve hikâyesiyle pazarlanmakta ve marka değer olmaktadır. Ayrıca hediyeelik çarıkların üzerindeki yerel motifler, renkler, nazar boncukları da Tokat’ın diğer kültürel unsurlarının tanıtıcısı ve hatırlatıcısı durumundadır. Bu nedenlerle Tokat’ın yüzyıllar boyunca ekonomisinde önemli yeri olan, teknikteki ustalığın, kalitenin göstergesi durumundaki ürünlerinin yaşatılması “yerel kalkınma” açısından önemlidir.

Kentin elektronik kültür ortamında ön plana çıkan bir diğer mesleği “bakırcılık”tır. Bakırcılıkla ilgili olarak ise kentin marka değeri olarak sunulan eşya ise “honça” adlı gelin tepsisidir. Bu tepsi ile ilgili ise elektronik ortamda şöyle bir anlatıya yer verilmektedir. “Osmanlı döneminde bakır ustaları saray için honça yaparken Ahi kültüründe yetişen hafızlar, tepsi bitene kadar hatim indirirdi, bu tepside yapılan servisin padişaha ve yiyeceklere şifa olması için.”¹⁰ Bu anlatı meslek kültürünü, döneminin siyasi ve sosyal hayatını ürün üzerinden aktarmaktadır. Altı bölmeli ve kubbe şeklinde kapaklı olan tarihi Selçuklular dönemine giden “honça tepsisi” de günümüzde çikolata, lokum, şeker vb. yiyeceklerin konulacağı hediyeelik ürün olarak satılmaktadır. Bu ürün de “aynalı çarık” gibi kentin marka değeri olan mesleği hatırlatmakta ve gelenek yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Kentin marka değeri taşıyan kültürel ekonomik bir başka unsuru ise “yazma”larıdır. Günümüzde yazmalardan örtü, şal, fular, elbise, sofraya bezi gibi farklı ürünler yapılmaktadır ve bu gelenek yaşatılmaktadır. Çok eski dönemlerde düğün davetiyesi olarak da gönderilen yazmalar, üzerindeki motif ve renklerin anlamları ile hikâyesi olan kültürün anlamlı göstergelerindedir. Tokat’ın coğrafi işaretli ürünlerinden olan yazmaları, ıhlamur ağacından baskılara işlenen motifler, kullanılan bezler ve yapılış aşamaları ile altı yüzyıllık bir gelenek olarak yaşatılmaktadır. Özellikler “bloglar”da anlatılan “Yazmacılar Hanı” bu ürünün yapılış aşamalarının görülebileceği, emeğin, ustalığın, kültürün sembolik ve derin anlamlarının öğrenilebileceği ve renk renk yazmaların satın alınabileceği yerler olarak Tokat’ın marka değerlerinin yaşatıldığı mekân olarak görülmektedir.

Yazmacılık konusunda elektronik kültür ortamında ön plana çıkan uygulamalardan biri ise Tokat’ın marka değeri taşıyan yazmalarındaki motiflerin kentin doğal hazinesi olan değerli taşlarında kullanılması çalışmasıdır.¹¹ Tokat’ın sözlü ve yazılı belleğinde daha çok mimari ve yollar ile özdeşleşen taşlar, günümüzde daha çok süslenme, sağlık, psikolojik sağlatma vb. amaçlarla kullanılmaktadır. Özellikle taşların tanıtımında yarı değerli özelliklerinin yanı sıra belirtilen işlevleri öne çıkmaktadır. Örneğin “Kalsedon negatif enerjileri yok eder, motivasyonu artırır, uykuya iyi gelir; Agat kalp ve cilt sorunlarına iyi gelir, Jasper panzehir olarak kullanılır, bereket getirir”¹² Modern çağda sağlık, psikolojik ve ekonomik sorunların ön planda olduğu düşünüldüğünde kişinin bu sorunlarını tedavi edeceğini düşündüğü organik ve doğal ürünleri talep etmesi ve bunların kültür ekonomisinin yeni ürünleri olması dikkate değerdir. Bu durum kentlerin doğal kaynaklarını pazarlamasının yeni şekilleri olarak görülmektedir. Tokat’ın değerli taşları, sadece sağaltıcı işlevleriyle değil süs eşyası olma

¹⁰ <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/osmanli-sarayinin-tabildot-kabi-honca-gelin-damat-tepsisi-olarak-gelecege-tasiniyor/1711011> (Erişim Tarihi: 10.01.2023)

¹¹ <https://www.trthaber.com/foto-galeri/tokatin-600-yillik-el-yazmasi-dogal-taslari-susleyecek/38332/sayfa-7.html>. (Erişim Tarihi 12.01.2023)

¹² <http://www.tokatozelidaresi.gov.tr/taslarin-sanat-eserine-donusturuldugu-yer-tokat>. (Erişim Tarihi 11.01.2023)

özelliğiyle de kentin değerlerini tanıtmaya ve ekonomiye katkı çalışmalarının bir unsuru olmaktadır. Tokat'ta "obsidyen, colla wood, krizopras kalsedon, ametist, akik" gibi değerli taşların altın ve gümüşle tasarlanarak süs eşyası hâline getirilmesi kültürel yaratıcılığın bir örneği olduğu gibi bu taşlardan yapılan kolye, takı, yüzük, tespih, masaj taşları vb.'nin üretimlerinde Tokat'a özgü yazma desenlerinin kullanılması gibi planlar geleneğin güncellenmesi ve yaşatılması açısından yaratıcı etkinlikler olarak görülmektedir. Böylelikle "yaşayan kültürel miras da kentsel yaratıcılığın hem ana belleği hem de kaynağı olarak işlev görmeye" (Özdemir ve Özdemir, 2020, s. 7) devam etmektedir.

Yaratıcı kentlerin ön plana çıkan başka özellikleri ise yeme-içme kültürleridir. Yeme-içme kentin marka değerleri olarak kültürel belleğin, kentin doğal yapısının, kültürel davranış kalıplarının, geleneksel deneyim belleğinin aktarıcılığını yapmaktadır. Bu açıdan "gastronominin yaratıcı kentleri açısından tarımsal ve hayvansal kaynakların, dahası doğal ve kültürel dokunun korunması ve geliştirilmesi oldukça önemlidir" (Özdemir ve Özdemir, 2020, s. 12). Tokat'ın gastronomide ön plana çıkan ürünleri incelendiğinde de yeme-içme kültürü ve doğal yapı arasındaki ilişkinin önemi ortaya çıkmaktadır. "Zile pekmezi, Zile kömesi, Bat, Bakla dolması" kentin bağcılık temeline dayalı olarak öne çıkan yemekleri olarak görülmektedir. Kent adı ile özdeşleşen yemek ise Tokat kebabıdır. Bunun dışında "keşkek, çökelek, Yoğurtmaç, Tokat yağı" gibi yiyecekler de kentin marka değerleri arasında yer almakta ve kent tanıtımının öncelikli ürünleri olmaktadır.

Sonuç

Tokat, tarihî ticaret yolları üzerinde bulunduğu için çok farklı dönemlerde farklı kültürlerin karşılaşma ve etkileşim alanı olmuştur. Kentin bu özelliği ticaret, ekonomi, mimari, imar faaliyetleri başta olmak üzere pek çok unsuru etkilemiş ve Tokat, yüzyıllar boyunca kültürel belleğin derin anlamlarının taşıyıcısı ve aktarıcısı hâline gelmiştir. Kentin deneyim, hatıra temeline dayalı algılanabilir yapısının kodlarını oluşturan ve aktaran en önemli unsur ise o kentte yaşayan insanlardır. Kentte yaşayanlar mekânı sadece bir yaşam alanı olmaktan çıkarak kültürün söylem alanı hâline de getirmişlerdir. Kentlinin yüzyıllar boyunca farklı amaçlarla kente kattığı her değer daha sonrasında ise sözlü yaratımlarında duygusunun, özleminin, düşüncesinin, hatıralarının anlatımına kaynaklık etmiştir. Kenti gezenler içinse kent, seyredilen ve görüldenden öte deneyimlenen, merak edilen bir mekân hâline gelmiştir. Her durumda kentin kültürel belleğini, değişim, dönüşüm ve süreklilik bakımından aktaran kentli ve gezginler olmuştur. Bu açıdan bir kentin marka değerleri olarak nitelendirilebilecek unsurlarının tespit edileceği en önemli kaynaklar sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamında kentte yaşayanların ve kenti görenlerin aktardıklarıdır.

Bu çalışmada sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamı anlatılarındaki kent markaları tespit edilmiştir. Sözlü şiir geleneğinde Tokat'ın ön plana çıkan özellikleri doğal güzellikleri, bağları, mimarisi ve el sanatlarıdır. Özellikle doğal güzellikler, duyguların aktarımında sembolik bir unsur olarak kullanılmıştır. Yazılı kültür ortamında Tokat'ın ön plana çıkan marka değerleri el sanatları ve "kalesi"dir. Kentin dağlık bir yere kurulmuş olması ve yüksek yerdeki kalesi, mimari yapısı, bağ ve bahçeleri gezginlerin ilgisini çekmiştir. Bunun yanı sıra yabancı gezginlerin kentle ilgili gözlemlerinin en önemli noktasını Tokat'ın stratejik konumu oluşturmuştur. Kervanların geçiş noktası olarak nitelendirilen kentte safran, ipek, kumaş, bakır ve dericiliğin Tokat ekonomisindeki rolü gezginler tarafından ayrıntılı anlatılmıştır. Bunların yanı sıra üretim teknikleri, üretimde kullanılan geleneksel bilgi vb. de seyahatnamelerde aktarılmıştır. Sözlü ve yazılı kültür

unsurları incelendiğinde kentnin marka değerlerinde ortak unsurların ön plana çıkarıldığı görülmüştür.

Elektronik kültür ortamında kentnin marka değerleri incelendiğinde sözlü ve yazılı kültür ortamlarında ön plana çıkan unsurların çoğunun burada da yer aldığı görülmektedir. Sözlü ve yazılı kaynaklarda Tokat'ın ayırt edici özellikleri olarak nitelendirilen el sanatları ise unutulmaya yüz tutmuş, sayılı birkaç ustanın çabalarıyla ve hikâyeleriyle canlandırılmaya çalışılan kültürel değerlerdir. Bu anlamda geçmişin işlevsel unsurları süs eşyası olarak, ya da farklı alanlarda (giyim-kuşam, sofrası bezi vb.) üretilmeye devam etmektedir.

Tokat'ın sözlü ve yazılı geleneğinde marka değer olarak görülen ve dünyadaki pek çok kentnin kültür turizmi ve ekonomisinde ön plana çıkan "bağ"lar elektronik kültür ortamında yeterince tanıtılmamıştır. "Bağ"lar gibi "safran ve ipek" üretimi de elektronik kültür ortamı anlatılarında çok fazla yer almamıştır. Tarihî mekânlardan en çok "Sulusokak" ve "Taşhan" a elektronik kültür ortamında yer verilmiştir. "Taşhan" alışveriş yapılabilecek, "Sulusokak" ve çevresi ise tarihî yapıların, geleneksel Tokat evlerinin görülebileceği bir yerdir. Kentte gelenek temeline dayalı yaratıcılığın en popüler mekânı ise "Hacivat Köftçisi" adlı restorandır. Burası geleneğin anlatıldığı, hatırlatıldığı ve gösterim temeline dayalı aktarıldığı bir yer hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra ekolojik bir yer olan "Kaz Gölü" de kentnin popüler mekânlarından biri olarak tanıtılmıştır. Bu durum günümüzde kent tanıtımında ve marka değerlerinde geleneksel ekolojik bilginin, tarihin ve kültürel değerlerin önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak markaların en önemli özellikleri yüzyıllar boyunca bilgi, teknik ve üretimdeki standartlaşmadır. Bu standartların tespitinde ve kentnin marka değerlerinin yaşatılmasında sözlü, yazılı kültür belleğinin kullanılması gerekmektedir. Yüzyıllar boyunca söz ve yazıyla aktarılan marka değerler deneyime dayalı yaratıcı kültürel uygulamalarla tanıtılmalıdır. Festivaller, şenlikler, fuarlar, eğlenceler vb. bu değerlerin tanıtılabileceği etkinliklerdir. Kentte alternatif tarım alanlarının oluşturulması, geleneğin üretim tarzlarının yaşatılması açısından önemlidir. Kentte ekoturizmin, özellikle bağcılık alanında geliştirilmesi gereklidir. Üzümün yetiştirilmesinden toplanmasına kadar pek çok aşamanın üretim yerinde gözlenebileceği etkinlikler planlanmalı; üzüm yaprağının gastronomide çok farklı şekillerde kullanımına yönelik atölye çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalar, kentnin marka değeri "bağ" ve "bağcılığının" tanıtımına hizmet edecektir. Geleneksel üretimleri devam ettiren ustalar desteklenmeli ve onların taşıdığı bilgi korunmalıdır. El sanatları ise unutulmuş değil, yaşatılan değerler olmalıdır. Bu alanla ilgili eğitim, seminerler, kurslar vb. çalışmalara ağırlık verilmelidir. Bu bağlamda kentlerin marka değerlerinin yüzyıllık bir deneyim ve bilginin ürünü olduğu unutulmamalı, deneyim ve bilginin korunması için önlemler alınmalı ve geleneği yaşatan ustalar desteklenmelidir.

Özetle kentnin kültürel belleği; kent değerlerinin yaşatılmasında, kentlerin yaratıcılıklarıyla ve özgünlükleriyle ön plana çıkmasında yaratıcı endüstriler için önemli bir marka değeridir.

Kaynakça

- Adıgüzel, S. (2004). *Gülü Bardağ İçinde, Tokat'ta Folklor*. Tokat: THK Basımevi.
- Afyoncu, E. (2014). Osmanlı Döneminde Tokat. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 25-26 Eylül 2014, Ankara: Salmat Basım Yayıncılık, 17-24.
- Aktulum, K. (2021). *İmgelem Çözümlemesine Giriş*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.

- Alver, K. (2019). Kent İmgesi (ed. Köksal Alver). *Kent Sosyolojisi*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 11-35.
- Anadolu Ajansı (2020). Osmanlı Sarayının Tabildot Kabı 'Honça', 'Gelin-Damat Tepsisi' Olarak Geleceğe Taşınıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/osmanli-sarayinin-tabildot-kabi-honca-gelin-damat-tepsisi-olarak-gelecege-tasiniyor/1711011> (Erişim tarihi: 10.01.2023)
- Andresyan, H. D. (2013). *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Avcılar M. Y. ve Kara E. (2015). Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 16 (34), 76-94.
- Barthes, R. (2009). *Göstergebilimsel Serüven* (çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat). İstanbul: YKY Yayıncılık.
- Basat, E. M. (2014). Görsel Bir Metin Olarak Geleneksel Mimariye Bakmak. *Millî Folklor*, 26 (104), 138-150.
- Chodorow N. J. (2019). *Duyguların Gücü Psikanalizde, Cinsiyette ve Kültürde Kişisel Anlam* (çev. Jale Özata Dirlikyapan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Coşkun, G. (2019). *Tokat'tan Derlenen Türkü Sözlerindeki Halk Kültürü Öğelerinin Bir Eğitim Aracı Olması Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Eğriçayır (2022). Eğriçayır Organik Oğul Balı. <https://www.egricayir.com/tr/urun/egricayir-organik-ogul-bali> (Erişim tarihi 15.12. 2022).
- Ercan, M. A. (2016). Endüstri-Sonrası Kentlerin Değişen ve Dönüşen Kamusal Mekânları. *Planlama*, 26 (3), 193-203.
- Erzen, J. (2020). *Çoğul Estetik*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gadamer, H. G. (2008). *Hakikat ve Yöntem Sorunları Cilt I* (çev. Hüsamettin Arslan ve İsmail Yavuzcan). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Görkemli, H. N. (2012). Kent İmajı ve Markalaşan Kentler. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 141-155.
- Haniççe, M. (2022). Batılı Seyyahların Gravürlerinin Gözünden Bir Osmanlı Kenti: Tokat. *XVIII. Türk Tarih Kongresi*, 1-5 Ekim 2018, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 309-352.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi* (çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynch, K. (2020). *Kent İmgesi* (çev. İ. Başaran). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mirzaoğlu, F. G. (2018). Kültürel Sembol ve Süreklilik: Tokat Yazmaları ve Halk Türkülerinde ortak Motifler. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat'ta İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu Bildiriler Cilt 2*, 18-20 Ekim 2018, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, 251-272.
- Özdemir, N. (2018). Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18, 1- 28.
- Özdemir N. ve Özdemir E. (2020). Yaratıcı Kentler ve Yaşayan Kültür. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), 1-22.

- Park, M. D. (2015). *Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üstüne Öneriler* (çev. Pınar Karababa Kayagil) . Ankara: Heretik Yayınları.
- Parmaksız, M. Y. (2019). Belleğin Mekânından Mekânın Belleğine: Kavramsal Bir Tartışma. *İlef Dergisi*, 6, 7-26
- Jung, C. G. (2012). *Dört Arketip*. (çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sezen, L. (2002). Yeşilirmak Üzerine Tokat'tan Derlenmiş Maniler. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 19, 171-179.
- Şentürk, Ü. (2016). Modern Kent Mekânın Yapay Metaformozu (ed. Özgür Sarı ve Ali Esgin). *Toplumsal Analizeler Ekseninde Kent Fragmanları*, Ankara: Phoenix Yayınları, 77-108.
- Tilavov, A. (2018). Özbek ve Tokat Halk Edebiyatı Üzerine Bir Mukayese. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Tokat'ta İlmî ve Kültürel Hayat Sempozyumu Bildiriler Cilt 2* içinde (s. 62-74). Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları.
- Tokat Gazetesi (2019). Tokat'ın Değerli Manileri. <https://www.tokatgazetesi.com/tokatin-degerli-manileri/> (Erişim tarihi: 30.12.2022).
- Tokat Valiliği (1968). *Tokat İl Yıllığı*. Ankara: Doğu Matbaacılık.
- Tokat Özel İdaresi (2023). Taşların Sanat Eserine Dönüştürüldüğü Yer: Tokat. <http://www.tokatozelidaresi.gov.tr/taslarin-sanat-eserine-donusturuldugu-yer-tokat> (Erişim tarihi: 11.01.2023)
- Tokat Valiliği (1998). *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Tokat*. Tokat.
- Tournefort, J. (2013). *Tournefort Seyahatnâmesi*. İstanbul: Kitap yayınevi.
- TRT (2006). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi 1-2*. Ankara: TRT Müzik Dairesi Yayınları.
- TRT Haber (2021). Tokat'ın 600 Yıllık El Yazması Doğal Taşları Süsleyecek. <https://www.trthaber.com/foto-galeri/tokatin-600-yillik-el-yazmasi-dogal-taslari-susleyecek/38332/sayfa-7.html>, (Erişim tarihi: 12.01.2023)
- Türk Patent (2023). <https://ci.turkpatent.gov.tr/> (Erişim tarihi: 12.01.2023).
- Üstünçelik, M. (2021). Aynalı Çarığın Var mı? <https://medium.com/turkiye/aynali-çarığı-almayana-kız-bile-vermezler-çarık-önemlidir-8ccf862fd6e> (Erişim tarihi : 15.01.2023).
- Yalçın, T. (2013). Tokat İlinde Söylenen 10 güzel mani. <https://blog.milliyet.com.tr/tokat-ilinde-soylenen-10-guzel-mani/Blog/?BlogNo=413691> (Erişim tarihi: 22.12.2022).